

TÌM HIỂU VỀ CHUYỂN ĐỔI HỢP TÁC XÃ NÔNG NGHIỆP THEO LUẬT HỢP TÁC XÃ NĂM 2012 QUA NGHIÊN CỨU, KHẢO SÁT Ở MỘT SỐ TỈNH

TS TRẦN THỊ THÁI

TbS VŨ TRỌNG HÙNG

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Luật Hợp tác xã ở Việt Nam ban hành lần đầu năm 1996 và được sửa đổi vào các năm 2003 và 2012. Theo đó, hợp tác xã (HTX) nói chung và hợp tác xã nông nghiệp (HTXNN) nói riêng phải thực hiện chuyển đổi về tổ chức và đăng ký hoạt động theo Luật Hợp tác xã. HTX được xem là chuyển đổi thành công khi HTX đó thực hiện đúng các quy định của Luật Hợp tác xã về tổ chức và hoạt động có hiệu quả trên nền tảng tổ chức mới. Bài viết này là kết quả nghiên cứu và điều tra 90 HTXNN trên địa bàn 9 tỉnh, đại diện cho 7 vùng kinh tế của cả nước¹.

1. Các tiêu chí phân loại, đánh giá hợp tác xã chuyển đổi thành công từ thực tiễn khảo sát để tài

Khoản 2, Điều 62 Luật Hợp tác xã năm 2012 quy định: “các hợp tác xã phải hoàn thành việc rà soát và đăng ký lại chậm nhất trước ngày 1-7-2016”, nghĩa là thời gian để các HTX chuyển đổi về tổ chức và hoạt động theo quy định của Luật Hợp tác xã năm 2012 là 3 năm, kể từ ngày luật có hiệu lực thi hành.

Đến nay thời hạn chuyển đổi đã kết thúc, nhưng tỷ lệ HTXNN đã hoàn tất việc rà soát các quy định về tổ chức và đã đăng ký hoạt động theo Luật Hợp tác xã 2012 mới đạt 55,2%². Nghiên cứu quá trình chuyển đổi HTX theo Luật Hợp tác xã 2012, chúng tôi chia thành 3 nhóm theo chất lượng chuyển đổi, gồm: nhóm HTX chuyển đổi thành công; nhóm HTX chuyển đổi chưa thành công và nhóm HTX không chuyển đổi được theo Luật Hợp tác xã 2012.

Các tiêu chí phân loại HTX chuyển đổi thành công theo Luật Hợp tác xã 2012 được xây dựng như sau:

Thứ nhất, các HTX đã được cấp giấy phép kinh doanh theo Luật Hợp tác xã 2012, tức là đã đăng ký lại tại thời điểm điều tra.

Thứ hai, các cán bộ trong bộ máy quản lý HTX có trình độ cao đẳng và đại học phải lớn hơn hoặc bằng trước chuyển đổi.

Thứ ba, sau chuyển đổi, hoạt động sản xuất kinh doanh hiệu quả, lợi nhuận trước thuế năm 2015 lớn hơn năm 2013.

Tuy nhiên, để đánh giá mức độ thành công trong nhóm HTX chuyển đổi theo Luật Hợp tác xã 2012³, đề tài đã xây dựng hệ thống các tiêu chí đánh giá như sau:

Một là, về thực hiện đúng các thủ tục chuyển đổi theo hướng dẫn của Nhà nước.

Hai là, về chuyển đổi hình thức tổ chức theo đúng quy định của Luật Hợp tác xã 2012, cụ

thê: đã quy định và thực hiện đúng quy định về tổ chức Đại hội thành viên; tổ chức bộ máy quản lý và điều hành HTX; tổ chức Ban kiểm soát và quy định rõ các quyền, trách nhiệm của thành viên HTX, thành viên Hội đồng quản trị, thành viên Ban Giám đốc điều hành HTX và thành viên Ban Kiểm tra của HTX... đúng theo quy định của Luật Hợp tác xã 2012; quy định và thực hiện đúng quy định về góp vốn của thành viên vào HTX, về trích lập và sử dụng các quỹ HTX, về thưởng, phạt và xử lý các hành vi có lợi, gây thiệt hại cho HTX... đúng theo quy định của Luật Hợp tác xã 2012; quy định và thực hiện các vấn đề khác về phát triển tổ chức HTXNN như: phát triển thành viên, đào tạo nâng cao nhận thức về HTX của thành viên, đồng bộ các quy định nội bộ trong HTX... theo đặc thù của từng HTXNN.

Ba là, về phương thức hoạt động của HTX sau chuyển đổi hướng tới phục vụ thành viên HTX, thể hiện trên các khía cạnh: hướng vào các hoạt động dịch vụ phục vụ nhu cầu của các thành viên; thực hiện ký hợp đồng và lập sổ theo dõi cung cấp các dịch vụ cho thành viên; thực hiện cung cấp đúng, đủ các dịch vụ đã ký với thành viên (gồm dịch vụ vật tư sản xuất, hàng hóa tiêu dùng và dịch vụ tiêu thụ sản phẩm cho thành viên và đem lại tích lũy cho HTX để đảm bảo phát triển hoạt động dịch vụ bền vững, lâu dài; thực hiện đúng quy định về phân chia lợi nhuận chủ yếu theo mức độ sử dụng dịch vụ của thành viên, đúng theo quy định của Luật Hợp tác xã 2012; tổ chức được các hoạt động liên kết với các đối tác liên quan và với chính các thành viên để cung cấp đầy đủ, có chất lượng các dịch vụ phục vụ nhu cầu của các thành viên và tổ chức các hoạt động kinh doanh mà pháp luật không cấm, có hiệu quả để đem lại lợi ích cho HTX và các thành viên; thực hiện các hoạt động xã hội và cộng đồng theo khả năng của bộ

máy quản lý, điều hành HTX và theo nguyện vọng của tập thể thành viên

Bốn là, về mức độ hài lòng của thành viên đối với HTX sau chuyển đổi: về hình thức tổ chức và sự tham gia của từng thành viên vào phát triển tổ chức của HTXNN sau chuyển đổi theo Luật Hợp tác xã 2012; về phương thức và hiệu quả hoạt động của HTXNN trên các lĩnh vực: tăng vốn, tăng doanh thu, tăng lợi nhuận và tăng thu nhập của thành viên sau chuyển đổi theo Luật Hợp tác xã 2012.

2. Hợp tác xã nông nghiệp chuyển đổi thành công theo Luật Hợp tác xã 2012-qua khảo sát thực tế 27 mô hình

Dựa trên 3 tiêu chí phân loại, đề tài đã lựa chọn được 27 HTX chuyển đổi thành công theo Luật Hợp tác xã 2012 trên tổng số 90 HTX điều tra khảo sát thuộc 9 tỉnh đại diện cho 7 vùng kinh tế⁴.

Căn cứ vào 4 nhóm tiêu chí đánh giá HTXNN chuyển đổi thành công theo Luật Hợp tác xã 2012, đề tài đã đưa ra những đánh giá, tổng kết mức độ thành công của 27 HTXNN được lựa chọn như sau:

Thứ nhất, Các HTXNN chuyển đổi thành công đã thực hiện nghiêm túc các công việc chuyển đổi. Quá trình chuyển đổi hình thức tổ chức và phương thức hoạt động của HTXNN theo Luật Hợp tác xã 2012 diễn ra khá thuận lợi đối với các HTX chuyển đổi thành công. Các công việc theo hướng dẫn của Nhà nước về chuyển đổi HTX đều được các HTX tuân thủ thực hiện như: tổ chức tuyên truyền về Luật Hợp tác xã 2012; thành lập ban chỉ đạo chuyển đổi; rà soát đánh giá tình hình tổng thể của HTX; lấy ý kiến thành viên về nhu cầu cung cấp dịch vụ; kiểm kê đánh giá tài sản HTX; xác định phương án tổ chức bộ máy HTX; xây dựng

dự thảo điều lệ; tổ chức đại hội xã viên; lập hồ sơ gửi cơ quan đăng ký kinh doanh; nhận giấy đăng ký kinh doanh theo *Luật Hợp tác xã 2012*.

Trong các bước công việc tiến hành chuyển đổi, thi công tác tuyên truyền, phổ biến *Luật Hợp tác xã 2012* và ý nghĩa của việc chuyển đổi về tổ chức và hoạt động của HTX theo luật này tới từng thành viên là công việc quan trọng. Đây là bước công việc đầu tiên đặt nền tảng cho sự thành công của các bước công việc tiếp theo. Vì vậy, so với nhóm HTX chuyển đổi chưa thành công và không chuyển đổi được, nhóm HTX chuyển đổi thành công đã thực hiện tốt bước công việc đầu tiên, quan trọng này. 25/27 HTX chuyển đổi thành công đã tổ chức các buổi tuyên truyền xuống các xóm, thôn nơi các thành viên HTX sinh sống. Các HTX đã chuyển giao đầy đủ văn bản *Luật Hợp tác xã 2012* tới từng thành viên.

Kết quả khảo sát cho thấy trong nhóm HTX chuyển đổi chưa thành công và không chuyển đổi được, nhiều thành viên chưa hiểu được các nội dung mới của *Luật Hợp tác xã 2012* và lý do vì sao phải chuyển đổi HTX theo luật này. Thậm chí, còn khá nhiều HTX không thực hiện công việc tuyên truyền, phổ biến *Luật Hợp tác xã 2012* tới các xã viên. Bên cạnh đó, các HTX này còn coi nhẹ việc thành lập Ban chỉ đạo chuyển đổi và tham vấn các thành viên về nhu cầu cung cấp vật tư, tư liệu sản xuất và dịch vụ cho sản xuất kinh doanh của từng xã viên để làm căn cứ xây dựng phương án sản xuất kinh doanh và dịch vụ của các HTX chuyển đổi theo *Luật Hợp tác xã 2012*. Vì vậy, các HTX gặp phải khó khăn về xây dựng phương án sản xuất kinh doanh và dịch vụ làm căn cứ để chuyển đổi HTX. Tỷ lệ số HTX thực hiện công việc này ở các HTX chuyển đổi chưa thành công là rất thấp, chỉ chiếm 50%⁵ trong tổng số 47 HTX.

Thứ hai, Sau chuyển đổi, trình độ năng lực hoạt động của bộ máy quản lý và điều hành HTX được nâng lên, đủ sức đáp ứng yêu cầu về cung cấp dịch vụ cho thành viên HTX. Yếu tố quyết định lớn đến thành công về hình thức tổ chức của HTX là yếu tố con người. 100% HTX chuyển đổi thành công đều chọn mô hình tổ chức bộ máy theo đúng *Luật Hợp tác xã 2012*. Tuy về số lượng nhân sự không thay đổi nhiều, song về chất lượng nhân sự ở các HTX chuyển đổi thành công đã có những thay đổi về chất rất rõ rệt so với trước khi chuyển đổi HTX. Trong thành viên Hội đồng quản trị, có ít nhất 1 đến 2 thành viên có trình độ đại học. Ban Giám đốc của HTX có ít nhất 1 người có trình độ đại học. Thay đổi mạnh nhất về trình độ nhân lực HTX đó là trình độ của các cán bộ chuyên môn.

Thứ ba, các HTX chuyển đổi thành công đã ưu tiên phân chia lợi nhuận theo mức độ sử dụng dịch vụ của các thành viên, từ đó thu hút nhiều hơn thành viên tham gia sử dụng dịch vụ do HTX cung cấp

Luật Hợp tác xã 1997 và *Luật Hợp tác xã 2003* chưa quy định ưu tiên phân phối lợi nhuận sau hoạt động của HTX theo mức độ sử dụng dịch vụ của xã viên HTX thì *Luật Hợp tác xã 2012* đã quy định HTX phải ưu tiên phân phối lại hoạt động theo mức độ sử dụng dịch vụ của thành viên. Luật yêu cầu các thành viên phải cam kết sử dụng dịch vụ của HTX nhằm tạo ra cơ chế ràng buộc giữa HTX và các thành viên. Trong 27 HTX khảo sát có 21 HTX sau chuyển đổi đã ưu tiên phân chia lợi nhuận theo mức độ sử dụng dịch vụ của thành viên (chiếm 77,8% số HTX trong nhóm 27 HTX chuyển đổi thành công). Ngược lại, đối với nhóm HTX chuyển đổi chưa thành công thì HTX chưa ưu tiên phân phối lợi nhuận theo mức sử dụng dịch vụ của thành viên mà vẫn chủ yếu chia theo vốn góp

của xã viên (chiếm tỷ lệ 89,6% số HTX trong nhóm 47 HTX chuyển đổi chưa thành công)⁷.

Thứ tư, các HTX chuyển đổi thành công đã mở rộng hoạt động dịch vụ phục vụ thành viên sau chuyển đổi

Sau chuyển đổi, các HTX đã mở thêm các dịch vụ nhằm phục vụ nhu cầu sản xuất kinh doanh của các thành viên và tăng thêm thu nhập cho HTX dựa trên nhu cầu thực tiễn của điều kiện địa phương bên cạnh những dịch vụ trước đây cung cấp.

Trước chuyển đổi, các HTX tập trung vào cung ứng các loại hình dịch vụ như: thủy lợi, điện, làm đất, bảo vệ thực vật, khuyến nông... Một số HTX khác có các dịch vụ đặc thù như sản xuất lúa giống, vệ sinh môi trường, tiêu thụ công nghiệp. Sau chuyển đổi, các HTX đã đầu tư chiều sâu và phát triển thêm các loại dịch vụ mới cho thành viên. Sau khi đáp ứng đủ nhu cầu sử dụng của các thành viên HTX, thì các HTX đã cung cấp rộng hơn cho khách hàng không là thành viên HTX. Điển hình là các dịch vụ như: thủy lợi, điện, cung ứng giống lúa, vật tư phân bón, bảo vệ thực vật, thức ăn chăn nuôi. Bên cạnh đó, các loại hình dịch vụ như tiêu thụ nông sản đã bắt đầu được HTX quan tâm nhằm hỗ trợ các thành viên tìm đầu ra, nâng cao giá trị cho các sản phẩm nông sản địa phương.

Thứ năm, Các HTXNN chuyển đổi thành công đã mở rộng liên kết tiêu thụ sản phẩm cho thành viên. Nhằm cung cấp các dịch vụ bền vững và có khả năng cạnh tranh với các dịch vụ tư nhân bên ngoài, việc liên kết dọc với các tác nhân khác trong chuỗi ngành hàng là điều quan trọng giúp tạo ra các dịch vụ chất lượng và chi phí thấp. Trong 27 HTX chuyển đổi thành công, 19 HTX đã ký hợp đồng với các tổ chức cung cấp dịch vụ đầu vào chiếm tỷ lệ 70,1%⁸. Bên cạnh đó, các HTX còn liên kết với các tổ chức

cá nhân để tiêu thụ sản phẩm và tạo việc làm cho các thành viên. Tuy nhiên, các hoạt động liên kết trong chế biến nông sản hoặc liên kết để mở rộng quy mô hàng hóa chỉ có 5 hoặc 6 HTX thực hiện. Phần lớn các HTX thuộc các tỉnh phía Nam làm tốt công tác tiêu thụ sản phẩm hơn là các HTX ở đồng bằng sông Hồng. Các HTX ở vùng đồng bằng sông Hồng vẫn chưa liên kết tiêu thụ được sản phẩm cho các thành viên.

Thứ sáu, Về thực hiện việc ký hợp đồng cung cấp dịch vụ đến từng thành viên. Việc ký hợp đồng cung cấp dịch vụ đến từng thành viên của HTX và thành viên phải cam kết sử dụng dịch vụ của HTX là một trong những quy định mới của Luật Hợp tác xã 2012. Quy định này nhằm thiết lập mối quan hệ gắn bó, ràng buộc giữa HTX với các thành viên đồng thời tạo cơ sở để HTX đầu tư phát triển dịch vụ. Tuy nhiên, trong 27 HTX khảo sát chỉ có 14 HTX đã tiến hành ký hợp đồng cung cấp dịch vụ đến thành viên bao gồm cả ký theo mùa vụ và ký theo năm. Như vậy, chỉ có 51,9% các HTX đã thực hiện ký hợp đồng cung cấp dịch vụ với các thành viên⁹. Theo kết quả khảo sát, các HTX này đã tiến hành ký hợp đồng cung cấp dịch vụ thông qua bản đăng ký sử dụng dịch vụ của các thành viên. Qua đó các HTX sẽ tiến hành cung cấp dịch vụ và thu đủ phí dịch vụ. Dù hiện tại việc ký hợp đồng cung cấp dịch vụ mới chỉ khoảng 50% HTX tiến hành song trong tương lai việc khuyến khích đăng ký sử dụng dịch vụ giữa thành viên và HTX cần được khuyến khích để HTX có các phương án phát triển dịch vụ phù hợp, đáp ứng nhu cầu của toàn bộ thành viên tham gia.

Thứ bảy, Kết quả hoạt động của HTX sau chuyển đổi có nhiều chuyển biến tích cực.

Theo kết quả đánh giá về hoạt động của HTX sau chuyển đổi cho thấy, hiệu quả về mặt kinh tế sau khi tổ chức lại theo Luật Hợp tác xã 2012 có

gia tăng. Tổng doanh thu của các HTX đã tăng lên trung bình 654 triệu đồng/ HTX, lợi nhuận sau thuế đạt 81.286 triệu đồng. Những con số cho thấy các HTX đã có những chuyển biến tích cực về kết quả hoạt động sau khi chuyển đổi theo *Luật Hợp tác xã 2012*¹⁰.

Thứ tám, Mức độ hài lòng của thành viên tham gia đạt tỷ lệ cao.

Hợp tác xã sau khi chuyển đổi đã có nhiều hoạt động mang lại hiệu quả kinh tế, hướng tới phục vụ thành viên tốt hơn. Vì vậy, xét về sự hài lòng của các thành viên về HTX sau khi tổ chức lại cho thấy mức độ hài lòng của các thành viên đạt 80%, trong đó có 34% các thành viên rất hài lòng về hoạt động của HTX sau khi chuyển đổi¹¹. Tuy nhiên, vẫn còn có những ý kiến chưa được hài lòng. Trước hết về cung cấp dịch vụ của HTX, theo các thành viên, hiện HTX chưa cung cấp đủ các loại dịch vụ mà HTX cần đó là không thu mua hoặc không thu mua hết các sản phẩm mà thành viên sản xuất ra bên cạnh đó giá cả không ổn định.

Như vậy, trên cơ sở 27/90 HTXNN được lựa chọn chuyển đổi thành công theo *Luật Hợp tác xã 2012* cho thấy, để chuyển đổi thành công về tổ chức và phương thức hoạt động theo *Luật Hợp tác xã 2012* thì các HTXNN phải thực hiện đúng quy định về hình thức tổ chức và chuyển đổi phương thức hoạt động theo quy định của *Luật Hợp tác xã 2012*. Sau khi chuyển đổi thu được kết quả dịch vụ, kinh doanh tốt, đáp ứng đúng nhu cầu về số lượng, loại hình và chất lượng các sản phẩm, dịch vụ đầu vào, đầu ra của tất cả thành viên HTX và có tích lũy cho HTX. Tuy nhiên, hiện nay số lượng HTX thuộc nhóm chuyển đổi thành công trên cả nước còn hạn chế.

Kết quả đánh giá, tổng kết các đặc điểm nổi bật của các HTXNN chuyển đổi khả thành

công theo *Luật Hợp tác xã 2012* sẽ là căn cứ quan trọng, để đúc rút những kinh nghiệm từ thực tiễn, góp phần chỉ đạo thực hiện chuyển đổi HTX trên cả nước đạt hiệu quả trong giai đoạn tiếp theo.

1. Trong chương trình Đề tài cấp Nhà nước về “Nghiên cứu đề xuất giải pháp thúc đẩy chuyển đổi hình thức tổ chức, phương thức hoạt động của hợp tác xã để thực hiện hiệu quả *Luật Hợp tác xã 2012*”, thuộc Chương trình khoa học & công nghệ phục vụ xây dựng nông thôn mới do Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh chủ trì

2. Xem Bộ Nông nghiệp & Phát triển nông thôn: “Báo cáo tình hình đăng ký và tổ chức lại hoạt động HTX NN theo *Luật Hợp tác xã năm 2012*”, H. 2016

3. Đánh giá mức độ thành công của HTXNN chuyển đổi thành công theo *Luật Hợp tác xã 2012*

4. HTX dịch vụ nông nghiệp kinh doanh tổng hợp Dương Liễu, HTX Đan Phượng, HTXNN dịch vụ thương mại Duyên Thái (Hà Nội); HTX dịch vụ nông nghiệp Phúc Thành, HTX chè Tân Hương (Thái Nguyên); HTXNN Đông Các, HTXNN Nguyễn Xá, HTXNN Đông Hà (Thái Bình); HTXNN Nga Yên, HTX kinh doanh dịch vụ nông nghiệp Long Thành, HTXNN Định Tương (Thanh Hoá); HTXNN Thượng Giang, HTXNN Phước Hưng, HTXNN Phước Hiệp, HTX Mỹ Trinh (Bình Định); HTX dịch vụ nông nghiệp Đông Di Linh, HTX Đông Phát, HTX Cà Phê Lâm Viên (Lâm Đồng); HTX thương mại dịch vụ nông nghiệp Xuân Tiến, HTX sản xuất thương mại và dịch vụ nông nghiệp Trường Na, HTX sản xuất và chế biến Đồng Hiệp (Đồng Nai); HTX bo sửa Tân Thông Hội, HTX Phước Na, HTXNN Xuân Lộc (TP Hồ Chí Minh), HTXNN Phú Thạnh, HTXNN Chợ Vàm, HTXNN Phú Na (An Giang).

5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. *Nguồn Số liệu điều tra của đề tài, 2016.*